

NOTARITE KODA

Lp minister hr Raivo Aeg
Justiitsministeerium
Suur-Ameerika 1
10122 TALLINN
(saadetud e-posti teel)

Teie: 29.10.2019 nr 8-1/6087
Meie: 05.12.2019 nr 6-1/75-1

Arvamus pankrotiseaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu kohta

Lugupeetud minister

Notarite Koda tänab Teid võimaluse eest avaldada arvamust pankrotiseaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu kohta. Esitame eelnõu kohta alljärgnevad tähelepanekud.

1. Pankrotimenetlus pärimismenetluseta (vt seletuskiri lk 56, 57)

Eelnõu § 8¹ lg 2 järgi loetakse pankrotimenetluse osaliseks võlgniku pärijat.

Eelkõige peaks pärandvara esindama pärijad, kui nad on teada ning vaid juhul, kui pärijad ei ole selgunud, osaleks menetluses pärandi hooldaja, testamenditäitja või ajutine esindaja, tagamaks pärija õiguste kaitse (lk 54 teine lõik).

Sätete vajaduse tingib asjaolu, et oluline on kindlaks määrata ja selgelt sätestada, kes võlgniku menetlusõigusi rakendab. Menetlusosalisena on võlgniku pärija (pärija puudumisel testamenditäitja, pärandi hooldaja või ajutine esindaja) eelkõige õigustatud tegema toiminguid, mis muidu oleks nõudnud võlgniku aktiivset tegevust, nt võimalus menetluses osaleda ja saada teavet, olla ära kuulatud, tutvuda võlausaldajate nõuetega ja neile vastu vaielda, realiseerida kaebeõigust (lk 54 kolmas lõik).

Eelnõu § 8¹ lg 8 soovitakse sätestada järgmist:

„(8) Kui pärandit ei ole vastu võetud, pärija ei ole teada või ei ole teada, kas ta pärandi vastu võtab, võib kohus määrata pärijale ajutise esindaja. Esindajat ei määrata, kui pärandvara valitseb hooldaja või testamenditäitja.

Reg.nr. 74000240
Tatari 25
10116 TALLINN

Tel: +372 617 7900
Faks: +372 617 7901
e-post:koda@notar.ee
www.notar.ee

Eelnõu § 81 lg 9 soovitakse sätestada järgmist:

„(9) Kui võlgnik sureb pärast tema suhtes esitatud pankrotiavaldust, esitab ajutine haldur või pankrotihaldur vajaduse korral notarile avalduse pärimismenetluse algatamiseks.“

Eelnõuga nähakse ette, et juhul kui pärijaid ei ole välja selgitatud ning pärimismenetlust läbi viidud, siis esindab pärijaid pankrotimenetluses kohtu nimetatud esindaja (pankrotiseaduse eelnõu § 8¹ lg 8). Samuti nähakse ette, et kui võlgnik sureb pankrotimenetluse käigus, siis esitab pankrotihaldur vajaduse korral pärimismenetluse algatamise avalduse (pankrotiseaduse eelnõu § 8¹ lg 9).

Kuivõrd PäRS § 130 lg 3 järgi pärijad ei vastuta pärandvara pankroti korral pärandaja võlgade eest enda isikliku varaga sõltumata sellest, kas pärandvara inventuur on läbi viidud (vt ka seletuskirja selgitusi lk 49) ning arvestades, et pärandaja võlausaldajatel tuleb enda nõuded esitada pärandvara pankrotimenetluses, siis puudub praktikas vajadus sellistel puhkudel pärimismenetluse läbiviimiseks, et selgitada välja, kes on pärijad, seda enam, et kohus saab nimetada pärija esindaja sõltumata sellest, kes see isikuliselt on. Notariaalpraktikas on sellised pärimismenetlused sagedased, kus olukorras, kus pärandvara hulka kuuluvad üksnes võlad, seaduse järgi pärima õigustatud isikud loobuvad pärandist, et seeläbi vältida täiendavalt pärijate kohustuste täitmist nagu pankrotimenetluse algatamist, mistõttu on pärijaks kohalik omavalitsus. Pärimismenetluse läbiviimine ja pärijate välja selgitamine ning pärimistunnistuse väljastamine on täiendav kulu pärijatele, mis ei ole põhjendatud olukorras, kus neil puudub otsene vajadus tõendada enda kui pärija õigusi. Lisaks, kui kohus on nimetanud pärandvara pankroti korral pärijatele ajutise esindaja seetõttu, et pärija ei ole teada, siis puudub vajadus pärijate väljaselgitamiseks ka pankrotimenetluse tarbeks. Seetõttu ei ole ilmselt menetlusökonoomika seisukohalt põhjendatud ka notari poolt läbi viidav pärimismenetlus.

Seaduses võiks üheselt ette näha, et pärimismenetluse läbiviimine ning pärimistunnistuse väljastamine olukorras, kus on algatatud pärandvara pankrot ja kohtu poolt on nimetatud pärijate ajutine esindaja, ei ole ilmtingimata vajalik. Seetõttu võiks vastavalt täiendada ka eelnõu § 8¹ lg 8 ja eelnõu § 8¹ lg 9.

Lähtudes eeltoodust teeme ettepaneku täiendada eelnõu § 8¹ lg 8 järgmise lausega: „Ajutise esindaja määramiseks ei ole pärimismenetluse algatamine vajalik“ ja sõnastada järgmiselt.

(8) Kui pärandit ei ole vastu võetud, pärija ei ole teada või ei ole teada, kas ta pärandi vastu võtab, võib kohus määrata pärijale ajutise esindaja. Esindajat ei määrata, kui pärandvara valitseb hooldaja või testamenditäitja. Ajutise esindaja määramiseks ei ole pärimismenetluse algatamine vajalik.

Lähtudes eeltoodust teeme ettepaneku täiendada eelnõu § 8¹ lg 9 järgmise lausega: „Pärimismenetluse algatamine ei ole vajalik, kui kohus on nimetanud pärijale ajutise esindaja.“ ja sõnastada see järgmiselt:

(9) Kui võlgnik sureb pärast tema suhtes esitatud pankrotiavaldust, esitab ajutine haldur või pankrotihaldur vajaduse korral notarile avalduse pärimismenetluse algatamiseks. Pärimismenetluse algatamine ei ole vajalik, kui kohus on nimetanud pärijale ajutise esindaja.“

2. Pärimistunnistuse mitteväljastamine

Lähtudes punktis 1 esitatud selgitustest teeme ettepaneku seaduses sätestada, et kui pärija väljaselgitamiseks on alustatud pärimismenetlus ning algatatud pankrotimenetlus, siis notar ei väljasta pärijale pärimistunnistust, kui pärimismenetluse algatanud isik või pärija sellest loobuvad. Samas võiks pärijale jääda võimalus hiljem siiski tunnistuse väljastamist taotleda, kui peaks selguma, et mingi vara siiski eksisteerib ning on vaja tõendada selle üleminekut pärijale.

Võlausaldajal või pankrotihalduril on õigus igal juhul pärimistunnistuse väljastamist taotleda ning selleks tuleb neil eraldi notari juurde pöörduda. Võlausaldaja õigus taotleda pärimismenetluse algatamist ja pärimistunnistuse ärakirja on sätestatud PärS § 166 lg 1 ja TÕS § 52 lg 4. Pankrotihalduri õigus taotleda pärimistunnistus pärast seda, kui pankrotimenetlus on algatatud pärast pärandaja surma sätestatakse eelnõu §-s 8¹ lõikes 9.

3. Ajutise esindaja määramise taotlemiseks õigustatud isik

Eelnõu § 8¹ lg 8 järgi võib kohus määrata pärijale ajutise esindaja. Tekib küsimus, kelle taotlusel pärijate ajutine esindaja määratakse. Kui ajutise esindaja määramist tuleks nt võlausaldajal taotleda pankrotimenetluse algatamisel, siis võiks eelnõud ja seletuskirja vastavalt täiendada.

4. Pankrotiavalduse kättetoimetamine ajutisele esindajale

Eelnõuga täiendatakse pankrotiseaduse § 12 lõikega 1¹, millega nähakse ette, et kui võlausaldaja on esitanud pankrotiavalduse, siis edastatakse see ka võlgniku pärijale, testamenditajale või pärandi hooldajale.

Seletuskirja kohaselt tuleks teade edastada ka kohtu määratud pärijate ajutisele esindajale (vt seletuskiri lk 57 ja 58), kuid seda ei ole kajastatud eelnõus. Selguse huvides teeme ettepaneku täiendada pankrotiseaduse eelnõu § 12 lõike 1¹ sõnastust viitega pärijate ajutisele esindajale ning sõnastada § 12 lg 1¹ järgmiselt:

„(1¹) Kui pankrotiavaldus on esitatud pärandvara suhtes, toimetatakse see kätte võlgniku pärijale või kohtu nimetatud pärija ajutisele esindajale, testamenditajale või pärandi hooldajale.“

5. Inventuuri kohustuslikkus

Eelnõu seletuskirjas¹ on märgitud, et maksejõuetu pärandvara suhtes on võimalik pankrotiavaldus esitada nii pärast inventuuri kui ka pärandvara suhtes inventuuri läbi viimata.

Pärimisseaduse § 136 lg 1 alusel on pärandi inventuur kohustuslik, kui pärijaks on piiratud teovõimega isik, kohalik omavalitsusüksus või riik.

Piiratud teovõimega isiku esindajal on võimalik loobuda inventuuri läbiviimisest (st ta ei esita tähtaegselt inventuuri läbiviimise nõuet), kuid sel juhul vastutab ta isiklikult pärandaja nende võlgade eest, mille rahuldamiseks pärandist ei jätkunud.

Pärimisseaduse ei tee inventuuri nõude kohustuse kohta erandit, kui pärijaks osutub kohalik omavalitus, menetluse läbiviimise käigus kogutud andmete põhjal on selge, et pärandvara koosneb vaid võlgadest või ületavad võlad olulisel määral vara positiivse väärtuse, mille tõttu tuleb esitada avaldus pärandvara pankroti väljakuulutamiseks.

Üldjuhul saab kohalik omavalitus pärijaks siis, kui kõik seadusjärgsed pärijad on pärandist loobunud. Pärandi inventuuri läbiviimist saab nõuda vaid pärandi vastu võtnud pärija. Kui pärijaks osutub kohalik omavalitus, siis on notaril kohustus määrata inventuur ka ilma eraldi inventuuri nõuet esitamata² ja seda ka juhul, kui kohtule on juba esitatud avaldus pärandvara pankroti väljakuulutamiseks.

Juhul kui on soov muuta seadust nii, et sõltumata sellest, kes osutub pärijaks, ei ole vaja pärandvara inventuuri läbi viia, kui on esitatud avaldus pärandvara pankrotimenetluse läbiviimiseks, tuleks muuta ka pärimisseaduse paragrahvi 136.

6. Pärija vastutus pärast pankroti raugemist

Eelnõuga täiendatakse pankrotiseaduse paragrahvi 29 lõigetega 8¹ ja 8², mille järgi tuleb olukorras, kui kohus on lõpetanud pankrotiavalduse menetluse pankrotti välja kuulutamata raugemise tõttu, kuid pärandvaras on mingi vara, maksta sellest ajutise halduri tasu ja katta vajalikud kulutused ning maksta ajutise esindaja tasu. Kui ajutist haldurit määratud ei ole, siis makstakse varast ajutise esindaja tasu, seejärel tehakse väljamaksed pärandvaraga seotud nõuete rahuldamiseks.

Eelnõuga täiendatakse ka pärimisseaduse paragrahvi 143, mille järgi pärast pankrotiavalduse esitamist on pärija vastutus pärandvaraga seotud kohustuste eest piiratud pärandvara väärtusega. Lisatav säte on sisult sama PärS § 143 lg-ga 1, mille järgi on pärast inventuuri tegemist pärija vastutus pärandvaraga seotud kohustuste eest piiratud pärandvara väärtusega

Pärimisseaduse § 139 lg 5 järgi koostatakse inventuuri käigus pärandvara nimekiri, kuhu kantakse kõik pärandi avanemise ajal olemasolevad päritavad asjad ning õigused ja kohustused, samuti nende tähistamiseks ning väärtuse kindlakstegemiseks vajalik kirjeldus ja hinnang. Inventuuri nimekirja koostab kohtutäitur, kes märgib sinna oma hinnangu vara väärtuse kohta.

¹ Eelnõu § 1 lg 4 muudatused, lk 41

² Justiitsministri 18.12.2008 määruse nr 53 „Pärimisseadusest tulenevate notari ametitoimingute tegemise kord“ § 16.

Kuigi kohtutäitur oma ala asjatundjana võiks osata hinnata vara reaalsel väärtust, on praktikast teada olukordi, kus vara ei õnnestu realiseerida inventuuri aktis märgitud väärtuse eest ega ka tunduvalt madalama väärtuse eest. Seetõttu tekib praktikas probleem, kui inventuuriakti/pärandvara nimekirja alusel peaks pärandvarast justkui jätkuma pankrotiseaduse § 29 lõigete 8¹ ja 8² sätestatud kulutuste ja tasu tasumiseks, kuid reaalselt ei ole vara selleks piisavalt, mh juhul, kui pärija seda vara ei realiseeri, kuid näiteks kasutab. Kas sellisel juhul peaks ta siiski isiklikult vastutama? Seda olukorda oleks vaha põhjalikumalt analüüsida ja reguleerida.

Notarite Koda nõustub ka Riigikohtu arvamuses esitatud seisukohtadega, eriti just pärandvara koosseisu määramise problemaatilisuse küsimuses.

7. PärS sundosa regulatsiooni ja PankrS vastuolud

Kuna eelnõu käsitleb ka pärandvara pankrotimenetlust, teeme ettepaneku lahendada ühtlasi ka PärS ja PankrS vahelised vastuolud, mis käsitlevad sundosa.

Kuigi PärS ei piira pärandaja õigust eluajal oma vara käsutada, sealhulgas seda ära kinkida või kulutada, tuleb sundosa suuruse määramisel siiski teatud tingimustel arvestada pärandina ka esemeid, mis pärandaja on eluajal ära kinkinud.

Ajaomase sätte – PärS § 106 lõike 1 – kohaselt võetakse sundosa suuruse kindlakstegemisel aluseks pärandi hulka kuuluv vara pärandi avanemise päeva seisuga. Lõike 2 järgi arvestatakse sundosa määramisel pärandina ka eelpärandit, abikaasa eelosa ja pärandaja poolt teistele isikutele sundosa vähendamise eesmärgil viimase kolme aasta jooksul enne pärandaja surma tehtud kingitusi. Lõige 5 sätestab, et kui pärandaja on teinud kolmandale isikule kingituse eesmärgiga tekitada kahju sundosa nõudmiseks õigustatule, võib sundosa nõudmiseks õigustatu ühe aasta jooksul pärandi avanemisest arvates nõuda sundosa täiendamist summa võrra, mille võrra sundosa suureneks, kui kingitud ese loetakse pärandi hulka kuuluvaks. Lõike 6 kohaselt lõikes 5 nimetatud nõuet ei rahuldata, kui kingituse tegemisest on möödunud kümme aastat. Kui kingitus on tehtud pärandaja abikaasale, ei alga tähtaeg enne abielu lõppemist.

Pole päris selge, mis saab siis, kui PärS § 106 kohaselt arvutatud sundosa suurus ületab pärandvara väärtuse. Selline olukord võib tekkida juhul, kui eluajal käsutatud vara väärtus on tunduvalt suurem kui pärijale üle läinud vara väärtus. PärS-st ei tulene selgelt, et sundosa saaja nõude suurus peaks piirduma pärandajale surma hetkel alles jäänud vara suurusega. Selline järeldus klapiks küll paremini põhimõttega, et seadusandja sooviks on olnud piirata testeerimisvabadust, aga mitte privaatautonomiat üldisemalt, s.o eluajal vara käsutamist. Seega ei peaks sundosa saaja nõue ületama pärandvara suurust ei siis, kui leping on sõlmitud kolmanda isikuga, ega ka siis, kui eluajal on tehtud tehing pärandaja ja pärija vahel.

Samas tuleb nentida, et seadusandja mõte ei ole selles küsimuses siiski lõpuni selge, sest seletuskiri räägib PärS § 106 juures kingituste „tagasinõudmisest“: „Lõikes 5 seotakse kingituste tagasinõudmise aegumistähtaeg pärandi avanemisega. See muudatus tuleneb eelnõuga pärimisseaduses üldiselt tehtavatest muudatustest. Lisaks sellele on nõudele õigus kindluse huvides sätestatud üldine aegumistähtaeg 10 aastat.“

PärS redaktsioon, mis kehtis kuni 1. jaanuarini 2009, võimaldas sundosa määramisel samuti arvesse võtta pärandaja poolt enne surma tehtud kingitusi (§ 106 lg 2), kuid sisaldas ka sätet, mis võimaldas sundosa saajal kingisaajalt ese tagasi nõuda (§ 106 lg 4): „Sundosana saab pärija eelkõige vara, mille pärandaja on sundosa saajale oma viimse tahte kohaselt määranud. Kui seda vara on sundosa suuruselt vähem, arvatakse puuduv osa sundosasse muust pärandvarast. Kui pärandvara on sundosa suuruselt vähem, on sundosa saajal õigus nõuda käesoleva paragrahvi lõikes 2 nimetatud kingitusi kingisaajatelt alates kõige hilisemast kinkest enne pärandaja surma. Kui kinked on tehtud üheaegselt, vastutavad kingisaajad sundosa saaja ees võrdeliselt kingituse suurusega.“ Kehtiva PärS seletuskirjast ei nähtu, et selles osas oleks tahetud muudatusi teha. Seega jääb selgusetuks, kas sundosa instituuti reformides taheti ühtlasi välistada ka eluajal tehtud kingituste tagasinõudmine, unustati asjaomane säte lihtsalt ära või loodeti, et tagasinõudmise võimalus tuleneb mõnest muust õigusaktist.

Seega, kui on võimalik, et saab tekkida olukord, kus pärandvarast ei jätku sundosa saaja nõude rahuldamiseks (ning pärija ei ole nõus nõude rahuldamisega oma vara arvel), peaks pärija olema kohustatud esitama avalduse pärandvara pankroti välja kuulutamiseks (PärS § 142 lg 6).

Pärandvara pankroti korral tuleb kohaldada pankrotimenetlust reguleerivaid sätteid, nende hulka kuuluvad ka tehingute tagasivõitmise sätteid (PankrS § 109 jj). Tagasivõitmisel tunnistab kohus kehtetuks võlgniku tehingu või muu toimingut, mis on tehtud enne pankroti välja kuulutamist ja mis kahjustab võlausaldajate huve (PankrS § 109 lg 1).

PankrS tõlgendamine koos PärS sundosa sätetega on aga problemaatiline. Esiteks erinevad PankrS §-s 111 toodud tehingute tagasivõitmise tähtajad PärS §-s 106 toodud tähtaegadest. PankrS § 111 lõike 1 punkti 1 kohaselt saab kinkelepingu tagasi võita, kui see on sõlmitud üks aasta enne ajutise halduri nimetamist. PankrS § 111 lõike 1 punktis 2 toodud pikema tähtaja ehk viie aasta jooksul tehtud tehingute tagasivõitmiseks peavad esinema järgmised eeldused: kingisaaja on võlgniku lähikondne; võlgnik ega kingisaaja ei töönda, et võlgnik oli kinkimise ajal maksejõuline ega muutunud maksejõuetuks kinkimise tõttu.

8. Testamenditäitja valitseda oleva pärandvara hilisem pankrot

Teiseks tasuks mõelda sellele, kas plaanitav regulatsioon toimib ka olukorras, kus pärandaja on pärandvarale määranud testamenditäitja pikemaks ajaperioodiks (nt kümneks või kahekümneks aastaks). Teatud juhtudel võib testaator soovida, et testamenditäitja põhiülesanne oleks pärandvara või selle hulka kuuluvate esemete valitsemine testaatori majandustegevuse jätkajana. Selleks võib olla erinevaid põhjuseid – näiteks olukord, kus perekonnaliikmed pärijatena ei ole suutelised ise ettevõtet juhtima ja seega on majandustegevuse jätkumise ainsaks võimaluseks määrata seda juhtima testamenditäitjana kolmas isik – nt endine äripartner. Ühtlasi võib see pikemas perspektiivis olla annakusaajatele või pärijatele kasulik, kui pärandvara varasem laialijagamise, kuna ettevõtte tegevuse jätkumine võib garanteerida neile pikemas perspektiivis rohkem tulu.

Sellisel juhul võib aga pankrotiolukord pärandvara kui varakogumi suhtes tekkida alles tükk aega pärast pärandaja surma – kui testamenditäitja ei tule oma ülesannetega soovitud korras

toime ning pärandvara hulka kuuluv ettevõtte satub võlgadesse. Kuigi pärandvara kuulub sellises olukorras pärijale, oleks ilmselt mõistlik järeldada, et kuivõrd tegemist on pärandvaraga seotud kohustustega, vastutavad pärijad üksnes pärandvara ulatuses, aga mitte oma isikliku varaga³, vähemalt sellisel juhul, kui on tehtud inventuur ja varakogumid on eristatavad (vt PärS § 142 lg 1, § 143 lg-d 1 ja 3).

Lugupidamisega

Merle Saar-Johanson
Notarite Koja esimees
(*allkirjastatud digitaalselt*)

Eve Strang
Katrín Sepp
617 7904

³ Brox, lk 200-201